

ДЖЕРЕЛА КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, СИСТЕМА

УДК 343.9.01

Одинцова О.В.,
ад'юнкт (Луганський державний
університет внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка)

Стаття рекомендована до друку кафедрою кримінології, конфліктології та соціології Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (протокол № 16 від 25.05.2011 р.).

Анотація: В статті вперше сформульовані поняття «джерела кримінологічної інформації (кримінологічні джерела)» особистісні джерела кримінологічної інформації, документальні джерела кримінологічної інформації, представлена система особистісних кримінологічних джерел, офіційних документальних джерел кримінологічної інформації

Ключові слова: кримінологічна інформація, джерела інформації, особистісні джерела, документальні джерела

Однією з ключових проблем сучасної вітчизняної кримінологічної науки визнано проблему отримання науково обґрунтованого уявлення про стан та динаміку злочинності України, особливо організованої злочинності [11, 9, 17]. В умовах високого рівня латентності злочинності актуальною постає проблема розширення джерел об'єктивної дослідницької інформації про злочинність, з'являється нагальна потреба в самостійних дослідженнях, присвячених аналізу безпосередньо джерел кримінологічної інформації, в тому числі про організовану злочинність, на предмет можливості використовувати їх у кримінологічних дослідженнях.

Окреслена проблематика була сформульована Координаційним бюро з проблем кримінології АПРН України майже 10 років тому назад [20, 71] і до сьогодні не втратила свого значення.

Слід зазначити, що проблематика джерел кримінологічної інформації в кримінологічній літературі, майже не розвинута. Окремі питання розглядали вітчизняні кримінологи О.М. Джужа, А. Кирилюк, Д. Голосніченко, В.М. Зінченко, О.Г. Кальман, Т.Л. Кальченко, О.М. Литвак, О.М. Литвинов, В.Ф. Оболенцев, І. Рогатюк, І.О. Христин, зарубіжні науковці Е. Алауханов, О.В. Боков, К.К. Горяїнов, А.І. Долгова, В.В. Лунєєв, С.І. Герасимов. Проте в основному це стосувалося виділення окремих видів джерел кримінологічної інформації та певної їх характеристики. Порівняно з іншими джерелами кримінологічної інформації найбільшої уваги приділялось кримінальній статистиці, зокрема деяким проблемам, що виникають безпосередньо в процесі збирання й опрацювання статистичних даних. Значний обсяг друкованого матеріалу, присвяченого кримінальній статистиці, переважно є навчальним.

Говорячи про інші джерела кримінологічної інформації, автори деколи навіть не формулюють їх назву, обмежуючись зазначенням того, у сфері якої діяльності можна їх одержати (наприклад, «результати спостережень кримінологів»). На сьогодні в спеціальній літературі відсутнє поняття «джерела кримінологічної інформації», переліки джерел кримінологічної інформації, що наводяться авторами, є неповними. Це, на нашу думку, ускладнює вирішення зазначених вище проблем.

З огляду на сказане вище у даній статті ми, спираючись на роботи попередників, зробимо спробу визначити, що слід розуміти під поняттям «джерела кримінологічної інформації», скласти якомога більш повний перелік джерел, які називають вчені.

Поняття «кримінологічна інформація» та «джерела кримінологічної інформації», на нашу думку, тісно пов'язані між собою. У роботі ми будемо користуватися наступним авторським визначенням поняття «кримінологічна інформація». Кримінологічна інформація – це вид соціальної інформації, необхідної для протидії організованій злочинності, що була одержана з кримінологічних джерел та оцінена за допомогою кримінологічних засобів, зокрема про кількісно-якісні характеристики злочинності, супутні їй фактори, напрями та форми власне протидії.

Як видно з наведеного визначення, теоретичні положення та емпіричні дані є кримінологічною інформацією за умови, що їх було отримано із належних джерел інформації та оцінено відповідними засобами. На нашу думку, джерела і засоби є належними, якщо жодна з їхніх характеристик не ставить під сумнів об'єктивність кримінологічної інформації. Перед тим, як вирішувати питання щодо належності того або іншого джерела, важливо мати уявлення, що таке джерело кримінологічної інформації.

Джерелами кримінологічної інформації ми пропонуємо вважати будь-які носії соціальної інформації, із яких за допомогою наукових методів пізнання можна отримати відомості, необхідні для протидії злочинності, зокрема, про кількісно-якісні характеристики злочинності, супутні їй фактори, напрями і форми власне протидії.

У роботі терміни «кримінологічні джерела» та «джерела кримінологічної інформації» ми будемо використовувати як синоніми.

В літературі, присвяченій протидії злочинності, зокрема в криміналістиці, виділяють особистісні (тобто люди, факти їхньої свідомості, їхня діяльність) та матеріальні носії інформації. До матеріальних носіїв інформації З.І. Кірсанов відносить «сліди, зміни структури, функціональних характеристик або хімічного складу якогось об'єкта, що має відношення до події, яка розслідується, котрі відображають властивості та стан особи, предмета, процесу, які з ними взаємодіяли» [19, 94], а також предмети, на яких їх залишено (наприклад, копії слідів, документи). Аналіз його позиції дозволяє зробити висновок, що першу групу він відносить до первинних матеріальних носіїв інформації, другу – до вторинних матеріальних носіїв інформації [19, 94]. Під документом в криміналістиці розуміється – «...матеріальний носій спеціально зафіксованої в ньому інформації, що має значення для кримінального провадження» [19, 174].

Ми вважаємо цей розподіл носіїв інформації вдалим і таким, який може бути запозичений криміно-

логією, але з деякими уточненнями, обумовленими специфікою цієї науки. Зокрема, первинні і деякі вторинні матеріальні носії інформації (наприклад, копії слідів) кримінологія не використовує. Інтерес для неї представляють лише документи.

Під документом ми будемо розуміти утворений під час цілеспрямованої людської діяльності матеріальний носій спеціальним способом зафіксованої на ньому інформації про факти, події, явища об'єктивної дійсності та розумової діяльності людини, які дозволяють її отримувати, використовувати, зберігати та передавати у часі та просторі.

Те, що документи є результатом цілеспрямованої людської діяльності, означає, що вони фіксують закладену в них інформацію про людей, які їх створили, про те історичне місце і час, в яких їх виникнення і подальше функціонування виявилось можливим. Аналіз цих аспектів дозволяє, в свою чергу, вирішувати питання, чи містять вони об'єктивну інформацію.

В залежності від того, чи встановлено законом порядок оформлення того чи іншого документа, їх можна розділити на: а) офіційні (такі, що мають бути оформлені в установленому законом порядку); б) неофіційні (тобто такі, відносно яких такий порядок не встановлено, наприклад, особисті щоденники, особиста переписка).

У свою чергу, офіційні документи за походженням поділяють на: а) службові (стосуються діяльності підприємства, установи, організації); б) офіційно-особисті або іменні (стосуються конкретних осіб, наприклад, скарги, заяви тощо) [5, 7].

За способом фіксації інформації розрізняють такі оригінали та копії документів: а) письмові (усі рукописні й машинописні документи, виготовлені за допомогою друкарської та мнотильної оргтехніки); б) графічні, в яких зображення об'єктів передано за допомогою ліній, штрихів, світлотіні (графіки, мапи, малюнки, схеми); в) фото-, кіно-, відеодокументи; г) фонодокументи – такі, що створюються за допомогою будь-якої системи звукозаписування й відтворюють звукову інформацію (наприклад, записану під час проведення засідань, зборів, нарад тощо) [5, 5; 12, 17-18]; д) електронні документи – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа (Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», ст. 5), причому електронний документ може бути створений, переданий, збережений та перетворений електронними засобами у візуальну форму; е) комбіновані.

Тож, за носіями інформації можна виділити два

види джерел кримінологічної інформації: особистісні та документальні.

Особистісні джерела кримінологічної інформації – це особи, факти свідомості або діяльність яких за допомогою наукових методів пізнання можуть бути використані для отримання інформації, необхідної для протидії злочинності.

В першу чергу, це особи, причетні до злочинної діяльності, в тому числі організованої, жертви, свідки злочинів, працівники правоохоронних органів та судів, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, що є суб'єктами протидії злочинності.

Документальні джерела кримінологічної інформації – це утворені в ході цілеспрямованої людської діяльності матеріальні носії спеціальним способом зафіксованої на них інформації, необхідної для протидії злочинності, які дозволяють отримувати, використовувати, зберігати та передавати цю інформацію у часі та просторі.

До основних видів людської діяльності, під час якої виникає кримінологічна інформація, можна віднести діяльність державних органів, що є суб'єктами протидії злочинності; злочинну діяльність організованих злочинних формувань, що входять в систему організованої злочинності; журналістську; науково-дослідну. В той же час кримінологічні джерела можуть виникати в ході інших видів людської діяльності.

Відповідно до наведеної вище класифікації документів за способом фіксації інформації існують такі документальні джерела кримінологічної інформації: а) письмові; б) графічні; в) фото-, кіно-, відеодокументи; г) фонодокументи; д) електронні документи; е) комбіновані.

В залежності від того, чи встановлено законом порядок оформлення того чи іншого документа, джерела кримінологічної інформації цього виду бувають офіційними та неофіційними.

У спеціальній літературі [8, 139–140; 21, 215–216] кримінологічну інформацію, що міститься у тих або інших джерелах, поділяють на первинну та перероблену. До первинної відносять відомості якісного або кількісного характеру про окремі соціальні факти, які ще не оцінено, не перероблено та не впорядковано (наприклад, дані про окремі злочини, злочинців, жертв злочинів, окремі заходи протидії злочинності тощо). Переробленою інформацією називають відомості про окремі соціальні факти, що пройшли процедуру скорочення, узагальнення, логічної перебудови, переводу в іншу систему понять.

Обсяг статті не дозволяє зупинитись на тому, які саме джерела кримінологічної інформації вказують ті або інші автори, які формулювання при цьому використовують. Аналіз кримінологічної літератури [1; 2, 199–204; 5, 66, 68; 9, 72; 10, 245–246; 13, 97–99; 14, 60; 15, 144, 399; 3, 153–157; 16, 200] дозволив нам представити таку систему особистісних та документальних джерел кримінологічної інформації, що є офіційними, в залежності від того, яку інформацію вони містять – первинну або вторинну.

Особистісні джерела первинної кримінологічної інформації: а) засуджені; б) жертви злочинів; в) населення в цілому. Особистісними джерелом переробленої кримінологічної інформації виступають експерти.

Документальні джерела не переробленої кримінологічної інформації:

- а) картки первинного обліку злочинців та злочинів;
- б) архівні кримінальні справи;
- в) матеріали дослідчих перевірок;
- г) матеріали адміністративного провадження;
- г) матеріали прокурорських та інших перевірок, ревізій;

д) матеріали державних органів і громадських організацій, які здійснюють профілактичну діяльність – за окремими фактами;

е) матеріали ЗМІ про конкретні протиправні факти;

е) спеціальні документи дослідження (протоколи спостереження, експерименту, анкети)

Документальні джерела переробленої кримінологічної інформації:

а) кримінальна статистика, у т.ч. зарубіжних країн, а саме звіти правоохоронних органів та судів;

б) статистика про супутні фактори (правопорушення, такі негативні явища як алкоголізм, пияцтво, наркоманія);

в) статистика про соціально-демографічні, соціально-економічні явища;

г) плани роботи суб'єктів профілактики злочинів за відповідний звітний період;

г) інформаційно-аналітичні матеріали органів державної влади;

д) аналітичні довідки за результатами наукових кримінологічних (соціологічних) досліджень, проведених методом аналізу документів, опитування, ин-

терв'ю, спостереження, експерименту тощо, на будь-якому носії інформації;

е) публікації в монографічній та періодичній літературі.

Таким чином, у даній статті ми запропонували визначення термінів «джерела кримінологічної інформації (кримінологічні джерела)». В залежності від виду носія інформації ми виділили особистісні та документальні джерела кримінологічної інформації, сформулювали їх дефініції. Було наведено певну їх класифікацію за деякими критеріями, а саме виділено види документальних джерел кримінологічної

інформації в залежності від того, чи встановлено законом порядок оформлення того чи іншого документа, а також за способом фіксації інформації. Аналіз робіт попередників дозволив нам представити систему особистісних кримінологічних джерел та документальних джерел кримінологічної інформації, що є офіційними, в залежності від того, яку інформацію вони містять – первинну або вторинну.

Уявляється, що в перспективі необхідно більш детально зупинитись на розгляді питання про те, які джерела кримінологічної інформації слід вважати належними, дати їм певну характеристику з цієї точки зору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алауханов Е. Криминология: учебник [Электронный ресурс] / Е. Алауханов. – Алматы, 2008. – Режим доступа: <http://www.allpravo.ru/library/doc4204p0/instrum6815.html>
2. Алексеев А.И. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы: монография / А.И. Алексеев, С.И. Герасимов, А.Я. Сухарев. – М.: НОРМА, 2001.
3. Бандурка О.М. Протидія та профілактика злочинів: монографія / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов. – Харків: ХНУВС, 2011.
4. Боков А.В. Организация борьбы с преступностью: монография / А.В. Боков. – М.: ЮНИТИ-Дана, Закон и право. – 2003.
5. Діденко А.Н. Сучасне діловодство: навч. посібник / А.Н. Діденко. – К.: Либідь, 1998.
6. Джужа О., Голосніченко Д., Кирилюк А. Джерела кримінологічної інформації про стан злочинності в Україні / О. Джужа, Д. Голосніченко, А. Кирилюк // Право України. – 2003. – № 12.
7. Долгова А. И. Методика анализа организованной преступности / А.И. Долгова, О.А. Евланова. – М.: Российская криминологическая ассоциация, 2005.
8. Жалинский А.Э. Эффективность профилактики преступлений и криминологическая информация / А.Э. Жалинский, М.В. Костицкий. – Львов: Вища школа, 1980.
9. Кальман А.Г. Понятийный аппарат современной криминологии. Терминологический словарь / А.Г. Кальман, И.А. Христич; под общей ред. В.В. Голины. – Харьков: Гимназия, 2005.
10. Кальченко Т.Л. Проведення кримінологічних досліджень, їх методологія та джерела кримінологічної інформації / Т.Л. Кальченко // Актуальні проблеми теорії та практики ОРД. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2010.
11. Концепція розвитку кримінологічної науки в Україні на початку ХХІ століття / Інформаційний бюлетень Координаційного бюро з проблем кримінології. – К., 2002. – Вип. 5.
12. Корж А.В. Юридичне документування: посібник / А.В. Корж. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001.
13. Криминология: учебник для вузов / С.В. Ванюшкин, А.Я. Гришко, Ю.Н. Демидов [и др.]; под общ. ред. А.И. Долговой. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: НОРМА, 2007.
14. Криминология: словарь / В.Н. Бураков, Г.Н. Горшенков, В.М. Егошин [и др.]; под общ. ред. В.П. Сальникова. – СПб: Лань, 1999.
15. Криминологія: підручник / Ю.В. Александров, В.І. Антипов [та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2002.
16. Криминологія: навч.-метод. пос. / В.В. Василевич, Т.Л. Кальченко, Н.В. Кулакова [та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Атіка, 2008.

17. Лунсеев В.В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции. Мировой криминологический анализ / В.В. Лунсеев. – М.: НОРМА, 1997.

18. Пашук Р.І. Ділове мовлення правоохоронця: навч. посібник / Р.І. Пашук, Н.М. Поліщук, Н.Є. Таран. – 2-е вид., переробл. і доп. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2004.

19. Российская криминологическая энциклопедия / А.И. Алексеев, А.А. Артамонов, Х.М. Ахметшин

[и др.]; под. общ. ред. А.И. Долговой. – М.: НОРМА, 2000.

20. Тематика наукових досліджень з проблем кримінології на перше десятиріччя XXI століття // Інформаційний бюлетень Координаційного бюро з проблем кримінології. – К., 2002. – Вип. 5.

21. Теоретические основы предупреждения преступности / Ю.М. Антонян, А.Э. Жалинский, В.К. Звирбуль [и др.]. – М.: Юрид. лит., 1977.

**ИСТОЧНИКИ
КРИМИНОЛОГИЧЕСКОЙ
ИНФОРМАЦИИ:
ПОНЯТИЕ, ВИДЫ, СИСТЕМА**

Одинцова Елена Владимировна

Аннотация: В статье впервые сформулированы понятия «источники криминологической информации (криминологические источники)», личностные источники криминологической информации, документальные источники криминологической информации, представлена система личностных криминологических источников, официальных документальных источников криминологической информации.

Ключевые слова: криминологическая информация, источники информации, личностные источники, документальные источники.

**THE SOURCES
OF CRIMINOLOGICAL
INFORMATION:
NOTIONS, KINDS, SYSTEM**

Odyntsova Olena Volodymyrivna

Summary: In the article the author first formulates concepts «sources of criminological information (criminological sources)», «personality sources of criminological information», «documentary sources of criminological information», represents the system of personal criminological sources and official documentary sources of criminological information.

Keywords: the criminological sources, the sources of information, the personal sources, documentary sources.